

о. Др. Г. Костельник.

Спражне джерело атеїзму.

(Продовження)

4. Атеїсти не дуже скрупулятні в доказуванні своєї віри. Кажемо виразно „віри“, бо атеїзм також є тільки вірою. Чи хтось твердить, що Бог є, чи що Бога нема, то це і одно і друге є вірою.

Атеїзм не є релігією, бо релігія (від латин. religare, зн. зв'язати) це віра, з котрої випливають обов'язки для людини, а атеїзм не накладає на людину ніяких обов'язків. Одначе він є вірою у повноту й точному значінні слова. Про це легко переконаємося, коли прив'яємо атеїзм до дефініції віри. В моїй розвідці „Психологія віри“ (в „Ниві“ з 1926 і 1927 рр.) я критично устійнив, що найкраща є ось така дефініція віри: Вірити значить: признавати щось за правду в матерії, в якій повна наглядність для нас недоступна, антиципуючи наглядність на підставі рішального аргументу, що вяже не тільки наш розум, але й совість та чуття.

Атеїзм є ще в більшому ступні вірою, ніж релігія. Віра там більша, де слабші аргументи, а противенства більші. Це власне здійснюється на атеїзмі.

Є повно книжок, у котрих віруючі автори всесторонно й скрупулятно доказують правдивість релігії. Не тільки позитивно доказують, а й опрокидують атеїстичні концепції та закиди.

Та нема ні одної анальогічної атеїстичної книжки, де атеїзм був би доказаний всесторонно й скрупулятно, посередньо й безпосередньо, словом: вичерпуючо. Атеїсти вдоволяються гльобальними й дуже марними доказами.

Атеїзм найлекше тріюмфує на півінтелігентному ступні (от як у більшовиків). Це „гура-атеїзм“. Замість розуму тут властиво говорить чуття. Також з того видно, що атеїзм є вірою, бо кожний тип віри так само найлекше тріюмфує на півінтелігентному ступні, де замість розуму властиво говорить чуття.

Людська психіка дуже скомплікована, тому мусимо докладніше означити, що треба розуміти під „півінтелігентним ступнем“. Очевидно в першому значінні ці слова означають людину, що не має вищої освіти. Однак може бути й дуже освічена людина, але з такою релігійною вразливістю, що вона ніколи не є всилі дійсно критично поглянути на святощі своєї віри. Значить, що така людина в справах своєї віри буде засліплена своїм святим чуттям, отже й вона в тій сфері повинна бути зачислена до „півінтелігентного ступня“. Власне цей тип між людьми найчастіший. Інші типи бувають демагогічно частавлені, й це почуття (почуття, в якому переплітаються: надто велика самопевність, зарозумілість, охота панування і т. ін.) відбирає їм критич-

ність. Так нпр. соціаліст Kautsky пише: „Другу протилежність між буржуазною й пролетарською, або коли хочете, між консервативною й революційною наукою, находимо в критиці пізнання. Революційна кляса, що почуває в собі силу опанувати суспільство, охоче відкидає й усякі межі своїх наукових здобутків, почувавши себе всилі розв'язати всі сучасні проблеми (!). Навпаки, консервативна кляса інстинктивно побоюється кроку наперед ступити, і не тільки в політичній та соціальній, а й науковій царині, прочуваючи, що глибше пізнання вже не дасть їй користи, а пошкодити може безмежно. Через те вона зневірюється в силі науки“.

„Правда, найзавзятіший революціонер не може вже поділяти тої наївної самопевности, що давала надхнення революційним мислителям XVIII віку, ніби то вони вже мали в кишені розв'язку всіх світових загадок, і говорили в імени абсолютного розуму“.¹⁾

Чого ж варті твердження таких демагогів „мислителів“ про релігію й атеїзм, коли вже те, що вони говорять про науку взагалі, є тільки трубленням на партійній трубі?

Вкінці є й такі некомпетентні людські типи в справах релігії та атеїзму, котрі, хоч на інших полях є визначними геніями, то у сфері теології, психології, метафізики є недостаточньо обучені. Свого часу донесли були часописи про славного Edison-a, що йому поставили квестію: чи він вірить у друге життя, а він мав відповісти, що не може дати на це відповіді, бо ще не мав часу займатися тою квестією.

Але ж дуже рідкі є такі одиниці, котрі в релігійних проблемах признали би себе за некомпетентних. Звичайно всі люди вважають себе за компетентних у найвищих релігійних проблемах. Виглядає це на іронію, а все таки не є воно іронією, бо сама природа кожну людину силує, щоб у релігійних проблемах рішилася або сюди, або туди: або Бог є, або Бога нема; або є друге життя, або його нема; і т. ін.

Хто будує хату, той щоскоріше поспішається накрити її, щоб її охоронити перед дощем та снігом. Подібно й душа поспішається, щоб звести своє пізнання в найвищу синтезу, а її творить релігійна, або атеїстична віра. Тому й не диво, що фізики, хеміки, техніки, хоч вони може й ніколи не займалися теологією, психологією та метафізикою, все таки почувуються компетентними в релігійних квестіях і висказують свої, навіть дуже рішучі, осуди. Але чим більше всесторонньо освічений якийсь фізик-атеїст і чим глибший його ум, а темперамент спокійніший, тим смирніший буде його атеїзм. Так нпр. славний у наших часах фізик Einstein пише: „Хто перенятий причиновою закономірністю всього, що діється, для цього ідея якогось єства, що вдирається в хід світових явищ, цілком неможлива, особливо тоді, коли

¹⁾ Цит. Проф. Семковський: Марксистська Хрестоматія. Держ. вид. України 1929. Т. I, стор. 21.

гіпотезу причиновости дійсно трактується поважно. Релігія страху в такої людини неможлива, як і релігія соціальна чи моральна. Бога, що нагороджує й карає, така особа вже тому не всилі собі уявити, що людина поступає згідно з внутрішньою й зовнішньою закономірною конечністю, і не могла би зі становища Бога бути відповідальною за свої виконані рухи, як і неживий предмет¹⁾.

Ці слова так висказані, що вони можуть бути в цілості правдиві і в цілості неправдиві, та вони мають тенденцію, щоб читачі зрозуміли їх саме в неправдивому їхньому значінні, але, очевидно, щоб це значіння взяли за правдиве. Формально ці свої слова Einstein висказав гіпотетично й тільки з психольогічного становища. „Хто перенятий причиновою закономірністю всього, що діється“ — це рівноважиться з виразним гіпотетичним висказом: „Якщо хтось перенятий.“ Саме в цьому гіпотетичному значінні слова Einstein-а вповні правдиві, бо дальші тези є тільки розвиненням гіпотези: хто перенятий переконанням про причинову (механічну) закономірність усього, що діється, той уже цєю своєю гіпотезою виключає Бога, різницю між живим і неживим, свободу волі і т. д.

Але-ж слова Einstein-а мають також категоричне значіння — і власне в цій цілі вони висказані. Einstein недвозначно каже нам догадуватися, що не тільки він сам належить до числа тих людей, котрих психіку перед нами розкриває, але що також усі тямущі фізики є такими, або бодай повинні би бути такими. А тим значіння його слів перекидується з психольогічного становища на метафізичне, і виходить, що ніби фізика має якість докази на заперечення Бога, свободи волі, різниці між живим і мертвим і т. д. Та в дійсності це вексель, виставлений Einstein-ом на conto фізики, якого фізика ніяк не всилі сплатити.

Це тільки штучне перекинення гіпотези в тезу.

Чому саме такою гіпотезою перенята душа Einstein-а й інших фізиків, що „не всилі собі уявити Бога“, ми власне за тим (себто за справжнім джерелом атеїзму) шукаємо.

Але вже тут бачимо, що атеїзм виступає наче самозрозуміла гіпотеза, котра ніби враз є тезою, як самозрозуміле переконання, котре ніби впливає з нинішньої фізики, як безпосередня річ, що ніби не потребує ніяких доказів. Тому атеїсти й не відчувають потреби систематичного обоснування свого атеїзму (своєї віри).

Ми вже тут зрадимо читачеві, що атеїзм у дійсності оснонується на своєрідному почутті; це воно атеїстам заступає докази й дає їм ту самопевність, з якою нераз виступають.

5. Наскрізь марні є докази атеїстів, котрими вони ніби „повалили“ релігію. Півінтелігент атеїст відважно скаже (очевидно на conto тої науки, котрої не знає), що ніби „наука повалила

¹⁾ А. Einstein: Релігія і наука, в „Ділі“ (Львів) з 17 XII 1930.

релігію“. Але філософ чи професор, що знає науку, не пустить цих слів у світ так просто. Ми не надармо висказали признання словам Séailles-a, що ми їх цитували. Тут кожний вираз і кожне речення продумані. „Догм не повалила негативна критика“ (каже Séailles).

Дійсно так є, бо нема таких атеїстичних творів, котрі своєю критикою знищили би релігію. Та і якжеж опрокинути основну релігійну думку, що перша причина доцільності в природі мусить бути розумна, бо завдяки припадку ця доцільність ніяк не могла би повстати?! Як опрокинути те, що людський розум (як дар природи), процес людської свідомости могла створити тільки така перша причина, котра й сама має розум та свідомість?!

„Догми зникли перед позитивними правдами“ (каже Séailles) — ніби самі „зникли“, одначе не в кожній освіченої людини, тільки в той, котра ніби глибше зрозуміла позитивні правди через те, що „усунула догми зі своєї душі“... Ось і тут виходить атеїзм як гіпотеза, котра ніби враз є тезою. І коли така операція в душі вже доконана, коли душа „перенята причиновою закономірністю всього, що діється“ (Einstein), тоді „догми вже не погоджуються з поняттями, що їх маємо про всесвіт та його закони“ (Séailles). А тоді вже атеїсти осягнули таку диспозицію душі, що „не заперечують догм, але їх ігнорують“ (Séailles).

Заперечувати, критично поборювати релігійні догми — це тяжка, довга й безнадійна справа. Найлекше: ігнорувати догми. Та на якій основі це можна робити, коли догми не є критично поборені? На основі чуття, ворожого релігії.

Підемо далі за тим атеїстом професором, що визначається метким умом, але чуття в нього розвинене односторонно. Він каже: „Ум відкидає старі догми, виключає їх уже тим самим, що не може їх засимілювати. Є ідеї протиположені до себе, як є ідеї, що взаємно викликають себе. Колись пристрасно займалися теологічними проблемами, тепер ми смертельно байдужі, і не без причини, в kwestії Трійці, трансубстанціяції; давно все було з тим звязане, тепер про це взагалі не думається. Не обжаловуймо в тому ані злоби ума, ані зіпсуття серця; нові думки витворюють нового духа; невірство тільки сповидно є запереченням, адже воно заперечує тільки те, чого не може погодити з правдами, котрі сама Церква, по даремному упорі, була змушена признати. Коротко кажучи, догми були в звязку з наукою й філософією, котрі мусіли уступити місце новій науці і новій філософії“¹⁾.

Як то? Невже атеїсти знають якісь такі позитивні правди науки, котрих ми не знаємо? Ні, справа не так стоїть. Щодо позитивних правд науки, то нема ніякої різниці між теїстами і атеїстами. Обидві сторони однаково їх приймають. Різниця виступає щойно в перспективі на позитивні правди і в дальшій їх інтерпретації.

(Продовження буде).

¹⁾ Тамже, стор. 7.